

Spolni razvoj djeteta

Jednako kao što dijete fizički napreduje, uči sve više riječi, iskazuje sve više osjećaja, pokazuje zanimanje za različite stvari, usporedno s tim spolno se razvija. Spolnost je normalan i zdrav dio ljudskog života, koji počinje rođenjem i nastavlja se tijekom života.

DOJENAČKA DOB (prva godina života)

Razvoj spolnog ponašanja kod djece odvija se kroz igru. Igra je spontan proces prikupljanja informacija, a praćen je radoznalošću prema svijetu i samome sebi. U ovoj dobi ograničen je kontakt s vršnjacima, pa su djeca prije svega orijentirana na samostalnu igru, što je najočitije u prve dvije godine života. Igra je često praćena istraživanjem vlastitog tijela.

Najučestaliji oblik spolne igre usredotočen je na istraživanje vlastitog tijela i manipulaciju njime. Istražujući svoje tijelo, dijete spontano dodiruje genitalije te tijekom previjanja ili kupanja, kad je nago, slučajno doznaje kako dodirivanje, pritiskanje ili trljanje genitalija dovodi do ugodnih osjeta. Masturbacija se, dakle, otkriva sasvim slučajno, dok dijete spontano istražuje vlastito tijelo.

Istraživanjima uz pomoć ultrazvuka otkriveno je kako se kod muške djece već u maternici javljaju refleksne erekcije. Dječaci redovito imaju erekcije tijekom spavanja, a djevojčice lubrikaciju (vlaženje), što nije odgovor na erotsku stimulaciju nego prirodan odgovor na dodir, potrebu za mokrenjem, hranjenje, sisanje, pražnjenje crijeva, ali i reakcija na bliskost, kao svojevrsan odraz užitka koji ih prati.

Nakon napunjene godine dana, igra genitalijama postaje sve učestalija. Djeca u toj dobi pokazuju zanimanje za produkte eliminacije. Vole biti goli i pružaju otpor pri odijevanju. Počinje se uspostavljati kontrola nad sfinkterima.

Mala djeca spolnost upoznaju preko načina na koji ih dodiruju, grle, iskazuju im nježnost ili ih tješe, kao i istraživanjem vlastitog tijela i upoznavanjem osjeta. O spolnosti uče i opažanjem kako članovi obitelji izražavaju osjećaje jedni prema drugima. Pružanje ljubavi i sigurnosti bebama je kamen-temeljac za uspostavljanje zdravih emocionalnih veza i zdrave spolnosti u odrasloj dobi. Dijete uči o spolnosti opažajući i kako roditelj reagira na njegovo izražavanje seksualnosti. Stoga je važno ne kažnjavati ga i ne buditi mu sram zbog radoznalosti i spolnog ponašanja. Bitno je da roditelj svojim reakcijama ne ometa dijete u njegovu razvoju.

RANO DJETINJSTVO (od druge do pete godine)

U dobi od dvije do četiri godine pojavljuje se veće zanimanje za “zahodske aktivnosti”, obavljanje nužde i za razliku između spolova u pozama tijekom mokrenja. Djevojčice mogu pokušavati mokriti stojeći. To je praćeno bogaćenjem “zahodskog jezika”: djeca oduševljeno i jako često koriste riječi poput “ka ka” i “pi pi”.

S oko tri godine počinju učiti razliku između muškaraca i žena te proces identifikacije s jednim od spolova. Znaju jesu li djevojčica ili dječak i gotovo sva djeca mogu izraziti spolni identitet. Uočavaju i znaju verbalizirati razlike između spolova. Prepoznaju, primjerice, ljude na fotografijama i na televiziji kao pripadnike muškog ili ženskog spola. Uz to, rado čine stvari koje rade pripadnici suprotnog spola. Tako dječaci katkad nose mamine cipele ili odjeću, a djevojčice pokazuju interes za automobile i alat te odbijaju igru s lutkama.

Trogodišnjaci znaju izraziti osjećaje poput “volim te”, jako su emocionalni te grle i ljube svoje roditelje. Počinju prepoznavati i facijalne izraze osjećaja.

Uče dijelove svog tijela i njihove nazive te postaju vrlo znatiželjni za dijelove tijela drugih ljudi, djece i odraslih. Njihovu znatiželju posebno pobuđuje svijest kako djeca različita spola jednako kao i odrasli imaju neke različite dijelove tijela. Stoga se katkad mogu upuštati u virenje dok su roditelji ili neke druge osobe u toaletu.

Samostalnu igru sve učestalije zamjenjuju interakcije s drugom djecom, što otvara mogućnosti za nove oblike spolnog ponašanja. Sve više se upuštaju u ekshibicionističke i voajerističke aktivnosti s drugom djecom. Naglasak je na upoznavanju spolnih razlika i razlika u genitalijama. Potaknuta snažnom znatiželjom vezanom uz dijelove tijela, djeca se s vršnjacima igraju “pokaži mi što imaš”. Počinju i igre doktora, tijekom koje mogu ponoviti neka vlastita iskustva s pregleda, što može uključivati različite dijelove tijela. Takvo je istraživanje razlika bezazleno, usmjereno otkrivanju i nije povezano sa spolnošću odraslih ljudi.

Djecu u toj dobi često zanimaju pitanja poput “odakle dolaze bebe” ili “odakle sam ja došao”.

Često dodiruju genitalije radi relaksacije, posebice u krevetu prije spavanja. U tom razdoblju trebaju naučiti kako je dodirivanje genitalija nešto što čine u privatnosti, tj. kad su sami.

U petoj godini djeca postaju sramežljivija. Uočavaju različitost muških i ženskih uloga te pravilno koriste riječi “muž” i “žena”. Češće se igraju “mame i tate”. U toj igri mogu se međusobno grliti i ljubiti, ležati jedno pored drugoga u krevetu. To je prije svega igra oponašanja potaknuta promatranjem roditelja i iskustvom u obitelji.

Odnos roditelja prema spolnosti utječe na razvoj djetetova stava o njoj. Ako roditelj s lakoćom i opušteno pristupa pitanjima spolnosti, djeca će također biti opuštenija kad je posrijedi njihova spolnost. Bitno je ne osuđivati dijete, ne kažnjavati ga i ne pokazivati nelagodu zbog njegova spolnog ponašanja i istraživanja. U protivnom, dijete se može početi stidjeti vlastitoga tijela.

SREDNJE DJETINJSTVO (od pete do osme godine)

U ovoj dobi javlja se osjećaj srama, pa se djeca dok su naga često skrivaju, pogotovo od brata ili sestre suprotnog spola.

Zanima ih ljudsko tijelo i fotografije muškaraca i žena, ali pokazuju nelagodu i smijulje se ako vide kako se odrasli ljube. Istodobno ih i privlači i odbija otvoreno iskazivanje nježnosti. To može odražavati javljanje osjećaja privatnosti.

Počinju koristiti žargonske i vulgarne izraze za intimne dijelove tijela i opčinjeni su pričanjem "prostih" šala i viceva.

U ovoj fazi imaju "cure" i "dečke" te se mogu držati za ruke ili izmjenjivati poljupce, donositi darove.

U šestoj ili sedmoj godini života djeca, zbog razvoja pojma o sebi, postaju još sramežljivija. Jača je potreba za privatnošću te postaju svjesna socijalnih ograničenja spolnog izražavanja. Nisu više sklona pokazivanju vlastitih intimnih dijelova tijela te se skrivaju tijekom preodijevanja ili kupanja, ogrću se ručnikom, a mogu zahtijevati i da im se kuca prije ulaska u sobu.

Djeca postaju svjesna nepromjenjivosti spola, odnosno da će uvijek biti muškog ili ženskog spola i da to ne mogu promijeniti samom promjenom ponašanja. Dijete, primjerice, postaje svjesno da je i dalje dječak bez obzira na to što je odjenuo maminu haljinu.

Šestogodišnjaci mogu postavljati pitanja o trudnoći, menstruaciji, spolnom ponašanju i o tome "kako se rade djeca". Zanima ih cijeli proces reprodukcije.

Masturbacija im više nije nasumična. Djeca masturbiraju tražeći ugodu. Otkrivaju nove oblike masturbacije, ali je to nešto što rade u tajnosti.

Roditelji trebaju imati na umu kako je spolnost prirodan dio života te biti spremni odgovarati na pitanja te pružiti informacije jednostavno i primjereno djetetovoj dobi. Bitno je ne izbjegavati pitanja o spolnosti, ne zastrašivati dijete te ni na koji način ne pobuditi sram zbog njegove spolnosti.

KASNO DJETINJSTVO (od osme do dvanaeste godine)

Zanimanje za seksualnost i njezino izražavanje traje i kroz ovu dob, a kod osmogodišnjaka je praćeno šalama, pjesmicama o seksu, provokativnim smijuljenjem i šaptanjem. Zadirkuju jedni druge kako imaju "curu" ili "dečka", što obično pokrene reakciju ljutnje ili srama. Često po razredu kruže pisamca poput "Martina voli Hrvoja".

Osma godina je godina separacije u istospolne skupine. Dječaci i djevojčice ne druže se previše međusobno te se socijalizacija uglavnom odvija s osobama istog spola.

U devetoj godini javljaju se kolebanja mržnje i ljubavi između djevojčica i dječaka. Djeca mogu imati simpatije, dečka ili curu, ali samo kao pojam, pri čemu nema izravnih kontakata. Karakteristično je da su simpatije obično tajna te se, posebice kod djevojčica, otkrivaju iznimno u malim prijateljskim grupama.

Deseta godina kod djevojčica je obično vrijeme romantične zaljubljenosti u starijeg mladića ili nekog odraslog muškarca i maštanja. Počinju pisati dnevnike, imati tajne te su okupirane romantikom i ljubavlju.

Masturbacija postaje sve učestalija i sve više djece ima iskustvo masturbiranja.

U dobi oko 11 godina na zabave se pozivaju i djevojčice i dječaci, a popularne su igre ljubljenja. Obično ne uključuju ozbiljniji seksualni kontakt.

To je i vrijeme kad obično počinje pubertet, razdoblje u kojem se javlja niz promjena koje završavaju postizanjem spolne zrelosti i sposobnošću reprodukcije. Djevojčicama rastu grudi, stidne dlačice te dobivaju mjesečnicu, dječacima se produbljuje glas, rastu genitalije i stidne dlačice. Povećava se svjesnost o vlastitom tijelu, pa djetetu može biti neugodno da ga roditelj ili osoba suprotnog spola vidi golog.

ADOLESCENCIJA (od trinaeste do šesnaeste godine)

Razdoblje života koje karakterizira povećan spolni interes. Za to postoji nekoliko razloga: tjelesne promjene, povećana razina spolnih hormona, povećano kulturološko naglašavanje spolnosti te vježbanje spolnih uloga odraslih. Spolno ponašanje sve više počinje poprimati značajke spolnog ponašanja odraslih osoba.

Djevojke i mladići zbudjeni su zbog spolnosti te često postavljaju pitanja o odnosima i spolnom ponašanju.

Kod mladića se razvijaju sekundarne spolne karakteristike (šire se ramena, rastu dlačice na prsima i pod pazuhom, povećava se mišićna masa...), koje su u središtu njihova interesa. Javljaju se erekcije potaknute izravnom tjelesnom stimulacijom, erotskim maštanjima ili čitanjem eksplicitna seksualnog materijala. Masturbacija je učestalija, usmjerena je užitku i orgazmu. Dječaci postaju zabrinuti i posramljeni zbog nepredviđenih i neželjenih erekcija te su katkad okupirani pokušajima izbjegavanja neželjenog uzbuđenja. Jedan dio dječaka prvi put ejakulira. I dalje se u grupi vršnjaka prepričavaju znanja o spolnosti, uspoređuju iskustva, javljaju se ponašanja "iz svlačionice", dječaci izlaze goli jedni pred druge te potiču aktivnosti poput masturbacijskih ili ejakulacijskih natjecanja.

Četnaestogodišnje djevojčice uglavnom su fizički zrele, imaju razvijena gotovo sva sekundarna spolna obilježja. Neke od njih prvi put masturbiraju.

I dječaci i djevojčice okupirani su vlastitim izgledom i dojmom koji ostavljaju na druge osobe. Zabrinuti su jesu li seksualno privlačni. Ogledalo im je najbolji prijatelj i najgori neprijatelj. Neki postaju "popularni" u društvu vršnjaka.

Javlja se pojačano zanimanje za romantične veze i ljubavi prema vršnjacima, ali i prema nekim odraslim uzorima. Obično je to vrijeme prvih ljubavi koje se ne taje i oko kojih se otvoreno iskazuju emocije. Neki adolescenti uspostavljaju romantične veze ("hodanje") koje

uključuju eksperimentiranje ljubljjenjem, milovanjem preko odjeće, uzajamnu masturbaciju ili međusobno dodirivanje genitalija. Spolne aktivnosti obično se odvijaju u tajnosti, iako se mnoga iskustva pričavaju u vršnjačkim skupinama.

U KASNOJ ADOLESCENCIJI (od sedamnaest do devetnaest godina) mladi razmišljaju o ozbiljnim emocionalnim odnosima s osobama suprotnog spola te imaju jasan spolni identitet i kapacitet za nježnost i ljubav.

Sva su djeca različita i razvijaju se na svoj način. Stoga se ne zabrinjavajte ako vaša preskoče ili ranije uđu u neku od ovih faza. Navedene faze služe kao smjernice i pomažu u boljem razumijevanju ponašanja vašeg djeteta te je zahvaljujući njima lakše procijeniti ako nešto nije u redu.

Kratak pregled karakteristika seksualnog razvoja po dobnim područjima

- do 2. godine:

- Istraživanje vlastitog tijela
- Nasumično podraživanje genitalija

- od 2. do 5. godine:

- Pokazivanje genitalija drugoj djeci
- Zanimanje za zahodske aktivnosti
- O dijelovima tijela govori dječjim (prostim) rječnikom
- Igre "doktora" i "mame i tate"
- Zanimanje za razlike u genitalijama i istraživanje razlika
- Masturbacija (katkad i u javnosti)

- od 5. do 8. godine

- Žargonski i vulgarni izrazi za genitalije
- Pitanja o menstruaciji, trudnoći i seksualnom ponašanju
- Osjećaj privatnosti i sram zbog nagosti
- Masturbiranje u tajnosti

- od 8. do 13. godine

- Odbojnost/privlačnost prema suprotnom spolu
- Igre ljubljenja
- Početak bioloških promjena povezan s ulaskom u pubertet
- Masturbacija u tajnosti

- od 13. do 16. godine

- Zaljublivanje i hodanje
- Fizička intimnost (ljubljenje, peting)
- Masturbacija u tajnosti
- Preokupiranost seksualnošću

Što je masturbacija?

Masturbacija ili samozadovoljavanje je dodirivanje ili neki drugi način podraživanja vlastitih genitalija radi postizanja ugone. S obzirom na to da se javlja u svim razvojnim fazama, posvetit ćemo joj više pozornosti.

Zašto djeca masturbiraju?

Mnoga djeca još kao dojenčad tijekom kupanja ili previjanja, radozno istražujući tijelo, posve slučajno otkrivaju kako im godi dodirivati genitalije. S obzirom na ugodu do koje dovode, dodiri se ponavljaju. Kako odrastaju, masturbacija postaje sve učestalija. Smatra se prirodnim i zdravim procesom upoznavanja vlastitog tijela.

Masturbacija po razvojnim fazama

- do 2. godine

- slučajnim dodirivanjem genitalija djeca otkivaju ugodu
- zbog ugone do koje dovode, dodiri se ponavljaju

- od 2. do 5. godine

- javlja se češće s ciljem relaksacije (osobito prije spavanja)
- nije usmjerena prema orgazmu
- moguća masturbacija u javnosti

- od 5. do 8. godine

- zbog javljanja osjećaja srama, masturbira se u tajnosti
- prestaje biti slučajna
- cilj je i dalje ugodu

- od 8. do 13. godine

- postaje sve učestalija
- usmjerena je orgazmu i užitku
- postaje tema i katkad aktivnost u dječaćkim skupinama

U pubertetu je masturbacija sve učestalija te je usmjerena orgazmu i užitku.

Masturbacija je normalan i prirodan dio spolnog razvoja djeteta. Nije štetna niti je pokazatelj abnormalnosti, kako to često roditelji smatraju. Masturbacija nije pokazatelj da će dijete postati promiskuitetno ili seksualno devijantno.

Mogu li roditelji što učiniti?

- Prihvatite dječje učenje o tijelu i uživanje u njemu. Roditelji trebaju imati na umu kako je masturbacija normalna pojava te kako djetetu treba dopustiti da uživa u svom tijelu i naučiti ga da voli sve njegove dijelove.
- Jako je važno ne kažnjavati dijete i ne buditi mu sram zbog dodirivanja genitalija. Pokušaj sprječavanja masturbacije bilo kaznama ili samo vidljivim neodobravanjem

može negativno utjecati na djetetovo samopouzdanje, njegovo doživljavanje vlastitog tijela ili seksualni život u odrasloj dobi.

- Ignorirajte masturbaciju sve dok dijete masturbira u tajnosti, u spavaćoj sobi ili kupaonici.
- Više grlite i mazite svoje dijete te mu svakodnevno pokazujte koliko ga volite (djeca katkad manje masturbiraju ako dobivaju pažnju koja im treba).

Što činiti kad se dijete dodiruje na javnim mjestima ili pred drugim ljudima?

- Pokušajte djetetu odvratiti pozornost tako da ga potaknete na neku drugu aktivnost.
- Postavite granice: objasnite mu kako je dodirivanje genitalija privatna aktivnost i kako to može činiti dok je samo u spavaćoj sobi ili kupaonici.
- Djeca katkad masturbiraju zbog nelagode u nepoznatim situacijama. Predvidite situacije u kojima bi mu moglo biti nelagodno te mu dopustite neka u šetnju ili posjet nosi neki poznati objekt (lutku, medvjedića, dekiću...).

Kad se zbog masturbacije treba zabrinuti?

- Ako postane kompulzivna (učestala i vam se čini da se dijete ne može kontrolirati) te interferira sa svim ostalim aktivnostima.
- Ako dijete pokušava dodirivati drugo dijete po genitalijama.
- Ako se dijete samozadovoljava na način koji je bolan i kojim si može prouzročiti ozljede.
- Ako aktivnost naglo postane mnogo učestalija.
- Ako dijete starije od pet godina, usprkos uputama, nastavlja masturbirati pred drugim ljudima.
- Ako osjećate da je vaše dijete nesretno (djeca katkad učestalo masturbiraju ako su pod stresom ili nesretna).

Što treba izbjegavati kako bi seksualni razvoj bio zdrav?

Dosad smo iznijeli koji postupci podržavaju zdrav spolni razvoj. Postoje i oni koje bi bilo dobro izbjegavati:

- Ne dopustiti djetetu da promatra seksualne aktivnosti odraslih
Ako dijete slučajno “uleti” u sobu kad roditelji vode ljubav, treba mu objasniti ono što je vidjelo na njemu razumljiv način, kako bi se negativne posljedice svele na najmanju moguću mjeru. Prisiljavanje djeteta da promatra spolni odnos odraslih oblik je seksualnog zlostavljanja.
- Ne izlagati dijete pornografskom materijalu
Djeca izložena pornografiji dobivaju vrlo opasnu poruku da je sve što su vidjela dio normalna i dopuštena spolnog ponašanja. Sklona su u igri i ponašanju pokazati i ponoviti što su vidjela, pa se tako u odnosu s drugom djecom mogu početi seksualizirano ponašati.
- Ne dodirivati dijete na neprimjeren način
Kad se vaše dijete počne zaključavati u toalet ili inzistirati na tome da se samo tušira (u razdoblju od pet do osam godina), poštuju granice koje postavlja. Nemojte inzistirati da ga i dalje kupate ili mu “brišete guzu”. Ako mislite da ne može ili ne zna to učiniti, samo mu objasnite i pomozite da što brže nauči.

- Ne davati seksualne komentare djetetu
To narušava zdrave granice između roditelja i djece jer roditelji ulaze u prostor spolne intime vlastitog djeteta.
- Ne hodati goli po kući pred djecom (osobito starijom)
Bilo kakvo erotsko, intimno, ekshibicionističko ponašanje, za koja se smatra da je neprimjereno pred prijateljima i u javnosti, ne treba upražnjavati ni pred djecom.

Navedene nepoželjne aktivnosti uzrokuju velike teškoće u emocionalnom razvoju djeteta, a narušavaju i kontinuitet normalna seksualnog razvoja te je dijete, suočeno s informacijama neprilagođenima njegovoj dobi, onemogućeno učiti o spolnosti vlastitim prirodnim ritmom. To može dovesti do zbunjenosti, uplašenosti ili traumatiziranosti te ostaviti neizbrisive posljedice na njegov seksualni život.

Koja je razlika između spolne igre i problematična spolnog ponašanja?

Problematično ponašanje uglavnom je atipično seksualno ponašanje djeteta koje može upozoriti na teškoće u spolnom razvoju te, u krajnjem slučaju, može biti znak seksualnog zlostavljanja.

Već je rečeno kako djeca uče spolno ponašanje kroz igru. Seksualna igra zapravo je nastavak uobičajene igre. Djeca za igru biraju vršnjake, a ona koja zaostaju u razvoju igraju se s djecom sličnijom njihovu razvojnom stupnju. Što je veća dobna razlika između djece koja se upuštaju u seksualnu igru, veća je vjerojatnost da je posrijedi problematično seksualno ponašanje.

Djeca imaju široke i isprepletene interese. Iako u određenim razdobljima neke stvari istražuju više i intenzivnije, brzo se zainteresiraju za neko drugo područje. Slično je i sa spolnim ponašanjem. U jednom razdoblju dijete može pokazati veliko zanimanje za seks i postavljati različita pitanja povezana s njime, da bi u drugom trenutku pokazalo zanimanje za kuhanje ili sl. Zabrinjavajuće je ako je dijete pretjerano zaokupljeno seksualnošću te često radije masturbira nego sudjeluje u uobičajenim dječjim aktivnostima.

Djeca odrastajući usvajaju sve više znanja o spolnosti od roditelja, iz medija, od vršnjaka. To pridonosi njihovu sve većem razumijevanju spolnosti, kao i interesu koji se povećava u skladu s dobi i znanjem. Kad su mala djeca pretjerano izložena seksualnosti odraslih ljudi, često oponašaju neprilagođene radnje ili pričaju o njima, ponašaju se drukčije od svojih vršnjaka, odnosno nadilaze razvojno primjerena ponašanja, a njihovo znanje i seksualni postupci su složeniji.

Ovisno o reakcijama roditelja, mijenja se učestalost seksualnog ponašanja djece. Ako su roditelji nedosljedni i katkad postavljaju granice, a katkad ne, vjerojatno neće nestati. Međutim, ako se neko seksualno ponašanje pojavljuje unatoč jasnim i konzistentnim granicama ili upozorenjima da prestanu, to može biti razlog za zabrinutost.

Neka djeca izgledaju kao da se ne mogu zaustaviti u spolnim aktivnostima, unatoč upozorenjima roditelja. Takva spolna ponašanja mogu biti odgovor na ono što se zbiva u njihovoj okolini ili na traumatska i bolna sjećanja.

U prirodnu spolnu igru, koja je izraz radoznalosti, djeca obično ulaze dobrovoljno, uz dogovor kako o tome neće nikome govoriti nego će to biti njihova tajna. Mala je vjerojatnost

da će se neko dijete tužiti na drugo jer je pokušalo s njim igrati spolne igrice. Treba se zabrinuti ako se dijete tuži na drugo jer svakako su problematična ponašanja koja uzrokuju fizičku ili emocionalnu bol djetetu, drugoj djeci ili osobama.

Kad djeca koriste spolno ponašanje (seksualni govor, geste ili dodire) kako bi povrijedili druge ljude, to može značiti kako su i sami nešto slično proživjeli.

Djeca nakon pete godine uglavnom razvijaju osjećaj za vlastitu i tuđu privatnost pa spolno ponašanje ispoljavaju uglavnom kad su sama i izvan vidokruga odraslih. Zabrinjavajuće je ako dijete školske dobi ne skriva spolno ponašanje te ga pokazuje pred drugim osobama.

Djeca su sklona spontanom iskazivanju privrženosti ili naklonosti te često grle ili ljube odrasle osobe, što je pokazatelj razvijenosti sigurne privrženosti. No, zabrinjavajuće je ako odrasle osobe dodiruje na način koji više nalikuje na spolne kontakte odraslih osoba. Ako dijete školske dobi nema osjećaj za tuđu privatnost te povrjeđuje emocionalni i fizički prostor drugih osoba, to može upućivati na odrastanje u okolini u kojoj se ne poštuju osobne granice.

Dječji osjećaji prema spolnosti uglavnom su spontani i bezbrižni. Djeca koju zateknemo u spolnoj igri s drugom djecom uglavnom izražavaju sram. Takvi osjećaji su normalni i treba ih razlikovati od dubokog srama, krivnje ili tjeskobe koji se javljaju kod djece koja su bila prisiljena ili nagovorena na seksualna ponašanja ili su bila izložena seksualnosti odraslih ljudi praćenom agresijom.

Problematično seksualno ponašanje razlikuje se od onoga koje opažamo u sklopu normalna seksualnog razvoja djece.

Ako...

- je dijete sklono upornom, kompulzivnom spolnom ponašanju te zanimanje za spolnost nadmašuje sve druge interese
- je njegovo spolno ponašanje izrazitije negoli kod druge djece te je složenije i podrazumijeva znanje neprimjereno njegovoj dobi
- dijete ponavlja puni raspon spolnog ponašanja odrasle osobe
- su djetetove spolne aktivnosti usmjerene prema mlađoj djeci i temelje se na prisili i pokazivanju moći i agresije
- dijete koristi seks da bi povrijedilo druge ljude ili spolno ponašanje uzrokuje bol (fizičku ili emocionalnu) njemu ili drugim osobama

...treba se svakako obratiti stručnjaku!!!

Razlika između seksualne igre i problematična seksualnog ponašanja

Seksualna igra

- spontana i istraživačkog karaktera
- pojavljuje se povremeno
- nije povezana s visokom razinom straha, ljutnje ili tjeskobe
- manje je učestala ako odrasli postavljaju jasne granice
- u njoj sporazumno sudjeluju djeca slične dobi

Problematično spolno ponašanje

- učestalo kompulzivno ponašanje
- događa se u društvu djece koja se ne poznaju dovoljno
- interferira s normalnim dječjim aktivnostima
- agresivno je i temelji se na nagovaranju, prisili i moći
- usmjereno je prema mlađoj i slabijoj djeci
- ne prekida se iako je dijete upozoreno da prestane
- uzrokuje ozljede djeteta ili drugih
- obuhvaća postupke primjerenije odrasloj dobi

KAD I KAKO S DJECOM RAZGOVARATI O SEKSUALNOSTI?

Na koji način treba razgovarati s djecom o seksualnosti? Kako birati riječi? Boje li se roditelji reći da seksualnost nije ništa loše jer misle da time potiču rano upuštanje u seksualne odnose? Na što djecu treba upozoriti? Što im objasniti u kojoj dobi? Mnogi roditelji ne znaju kako početi razgovor, što reći. I njima bude neugodno, zbune se i ne znaju što učiniti.

Spolna edukacija u najširem smislu uključuje učenje o načinu ponašanja, vrijednostima i osjećajima o tome kako je biti muškarac ili žena, kao i učenje o anatomiji i funkcijama dijelova tijela. Roditelji su zbog kontinuirana kontakta s djecom njihovi primarni edukatori, osobito u ranoj dobi. Djetetovo znanje o spolnosti stoga će ovisiti o tome kako mu roditelji i druge odrasle osobe odgovaraju na pitanja te o tome koje im informacije pružaju. Većina roditelja ne razgovara o svim aspektima spolnosti sa svojom djecom. Istraživanja su pokazala da roditelji najviše pričaju o trudnoći, a najmanje o temama kao što su: spolni odnos, kontracepcija i spolno prenosive bolesti.

Nekad misle da djeca već znaju sve što bi trebala znati o seksualnosti i da im nemaju što više za reći. No, pokazalo se da djeca ne poznaju mnoge važne aspekte seksualnosti. Spolna edukacija trebala bi biti kontinuiran proces, a ne “jedan veliki razgovor”.

Suprotno mišljenju da će znanje potaknuti ranije stupanje u spolne odnose, pokazalo se da je pružanje seksualnih informacija djeci povezano s odgađanjem seksualne aktivnosti u adolescenata. Odgovaranje na djetetova pitanja na jednostavan način, prikladan njegovu kognitivnom razvoju, može zadovoljiti znatiželju i smanjiti potrebu za spolnim eksperimentiranjem.

Nekoliko je načina kako roditelji mogu reagirati na dječje spolno ponašanje i pitanja koja postavljaju:

Ignorirati – prikladno je u situacijama kad želite izbjeći poticanje određenog ponašanja ili svoju pretjeranu reakciju.

Glumiti neznalicu – to znači pretvarati se da ne razumijete što dijete radi ili vas pita. Time možete prikupiti više informacija o djetetovu ponašanju, pitanju ili izjavi. Predškolci često ponavljaju riječi koje su negdje čuli ili nešto što su vidjeli, a da možda i ne razumiju njihovo pravo značenje. (primjerice, ako vas dijete pita jeste se ti i mama seksali, možete zbunjeno odgovoriti: Zlato, a što ti misliš što je seks?)

Reflektirati – odnosno ponoviti ili zrcaliti djetetovo pitanje, izjavu ili izraz lica. Ovako dijete zna da razumijete kako se osjeća i što ga zanima. (npr. Aha zanima te kako izgleda pišo?)

Postavite granice – izjavom ili ponašanjem pokažite kako je ponašanje vašeg djeteta neprihvatljivo. Jasno postavite granice i očekivanja djetetu i pritom mu pomozite da pronađe prikladne načine ponašanja. (npr. vaše dijete masturbira pred gostima – možete mu reći: To je nešto što možeš raditi kad si sam/sama, a ne pred drugim ljudima.)

Kazna – u području spolnog razvoja djeteta kazna općenito nije prikladan način reagiranja na djetetovo spolno ponašanje i pitanja.

Budite spremni za dječja pitanja o spolnosti:

- Koristite svakodnevne prigode za razgovor. Primjerice, kad učite svog sina kako koristiti toalet, iskoristite priliku za učenje pravog naziva za penis. Ili, nađete se u situaciji da vas, dok mijenjate pelenu kćeri, njezin stariji brat pita gdje je sestri penis. Tada mu možete objasniti kako ga ona nema jer je djevojčica.
- Koristite jednostavne izraze. Odgovarajte kratkim, jednostavnim rečenicama, imajući na umu starost djeteta. Odgovorite samo ono što vas dijete pita – kad ga bude zanimalo više, pitat će ponovno.
- Koristite točne nazive za muške i ženske spolne organe. Ako koristite samo nadimke, djeca se mogu zbuniti ili im može biti neugodno kad ih drugi ljudi ne razumiju.
- Pitanja dočekajte smireno. Pokušajte ne šokirati se ili ne iznenaditi. To bi djeci moglo značiti da razgovor o spolnosti nije u redu. Ako o toj temi razgovarate s djecom dok su mala, veća je vjerojatnost da će vam doći s pitanjima i razgovorima o svojim osjećajima i kad budu adolescenti.
- Uz razgovor o tijelu, ne zaboravite osjećaje. Pričajte o ljubavi. Djeca trebaju čuti kako spolnost nije vezana samo uz tijelo.
- Pomozite djeci da imaju dobre osjećaje o vlastitom tijelu. Ne postoje dobri ili loši dijelovi tijela. Nemojte neke dijelove tijela nazivati prljavima ili zločestima. Pomozite djeci da se nauče brinuti o vlastitom tijelu.
- Razgovarajte s djecom o privatnosti. Trebaju naučiti i razumjeti kad smiju biti goli (npr. u kupaonici), a kad nositi odjeću (npr. u školi ili trgovini). Ako primijetite da vaše dijete masturbira u javnosti, treba mu objasniti, ali tako da ga se pritom ne posrami, da se takve stvari rade kad smo sami, u spavaćoj sobi ili kupaonici, ali nipošto pred drugim ljudima.
- Razgovarajte s djetetom o dobrim i lošim dodirima. Dobri dodiri su, primjerice, zagrljaji ljudi koje vole. Isto tako, u redu je kad mame, tate ili liječnici diraju djecu kako bi im pomogli. Loši dodiri su kad ih netko dira na način koji njima nije ugodan.

Recite djetetu da je njegovo tijelo samo njegovo i da ima pravo na privatnost. Nitko ga ne smije dirati ako se njemu to ne sviđa i ako ono to ne želi. Recite mu da, ako ga ikad itko bude dirao na način da se osjeća čudno ili loše, treba reći toj osobi da prestane i odmah sve ispričati vama. Objasnite mu da želite znati sve zbog čega se osjeća loše ili nelagodno.

- Podijelite s djecom svoja uvjerenja, vrijednosti i stavove. Djeca to uče od rane dobi. Razgovarajte o tome kako bi se muškarac i žena trebali međusobno ponašati. Možete imati stav o predbračnim odnosima, istospolnim vezama, o dobi primjerenoj za stupanje u spolne odnose... Recite djeci svoje mišljenje, ali im dopustite i da imaju svoje, koje može biti različito od vašeg.
- Budite otvoreni za pitanja. Nagradite svako pitanje rečenicom poput: “Baš mi je drago što si me to pitao”. To će ih potaknuti da i sljedeći put po odgovore dođu upravo k vama.
- Slušajte, slušajte, slušajte... Pažljivo slušajte pitanje, pitajte dijete što ono misli, potaknite raspravu. Tako ćete doznati što vaše dijete već zna i moći ispraviti netočne informacije. Uz to, slušanjem i razgovorom razvijate međusobno povjerenje.

Najčešće pitanje upućeno roditeljima – Kako nastaje dijete?

Što reći predškolcu?

- Potrebni su i muškarac i žena da bi nastalo dijete
- Djeca rastu u mami na posebnome mjestu koje se zove maternica
- Mame rađaju djecu, ali tata je potreban kako bi dijete nastalo
- Kad odrastu, curice mogu biti mame, a dječaci tate
- Djeci su jednako važni i mama i tata

Što reći djetetu između šest i 12 godina starosti?

- Muško i žensko tijelo jednako je posebno
- Za nastajanje djeteta potrebni su i muškarac i žena
- Kod muškaraca postoje spermiji, a kod žena jajne stanice koje im omogućuju razmnožavanje
- Spolni odnos između dvoje ljudi odvija se iz ljubavi, zadovoljstva i kako bi dobili bebu

RAZGOVOR S ADOLESCENTOM O SEKSU

Djeca su svakodnevno izložena seksualnim porukama – na televiziji, u filmovima, časopisima, glazbi. Nažalost, samo mala količina onoga što se prikazuje u medijima sadrži odgovorno seksualno ponašanje ili daje točne informacije.

Adolescentu je potrebna pouzdana i iskrena osoba od koje može tražiti sve odgovore – najbolje ako je to roditelj. Možda razgovor o seksu nije ugodan, ali je iznimno važan. Uz temeljne činjenice o seksu, vaš adolescent mora čuti i o vašim obiteljskim vrijednostima, uvjerenjima i stavovima. Kao što je već navedeno, to treba biti tema povezana sa svakodnevnim situacijama.

Što reći adolescentu o seksu?

Prije nego što uđu u adolescentno razdoblje, mladi bi trebali znati sljedeće:

- Točna imena i funkcije muških i ženskih spolnih organa
- Što je to pubertet i kako se tijelo mijenja
- Što su menstruacija i polucija
- Što su spolni odnos i rizik od trudnoće i spolno prenosivih bolesti, uključujući AIDS
- Roditeljska uvjerenja i stavove o izlascima i vezama mladića i djevojaka, spolnoj aktivnosti, cigaretama, alkoholu, drogi.

U adolescenciji vaši razgovori o seksu trebali bi se više osvrnuti na socijalne i emocionalne aspekte seksualnosti i na stavove i uvjerenja. Moguće je da vaš adolescent razmišlja o pitanjima poput ovih:

- Kako ću znati da sam spreman/na za seks?
- Neće li mi seks pomoći da zadržim dečka/curu?
- Što misliš je li seks prije braka u redu?
- Je li oralni seks uistinu seks?
- Kako reći NE?
- Što da radim ako me netko pokuša prisiliti na spolni odnos?

OSTALE TEME O KOJIMA TREBA RAZMIŠLJATI TIJEKOM RAZGOVORA O SEKSUALNOSTI :

- Pritisak vršnjaka. Adolescenti su pod velikim pritiskom vršnjaka kad je posrijedi početak spolnih odnosa. Ako nisu spremni za odnos, mogu se osjećati isključenima iz grupe.
- Spolno prenosive bolesti. Adolescenti trebaju znati da postoje bolesti koje se prenose spolnim odnosom, a to su, primjerice, klamidija, gonoreja, HPV i AIDS.
- Zaštita. Edukacija o kontracepcijskim sredstvima je nužna. Istraživanja su pokazala da promicanje apstinencije neće spriječiti adolescente od seksualnih aktivnosti, pa je zato nužna edukacija o metodama zaštite od trudnoće i spolno prenosivih bolesti, kako bi se spriječile neželjene posljedice.
- Spolni identitet. To je teška tema za roditelje, ali vaš adolescent sigurno ima mnogo pitanja o hetero/homo/biseksualnosti. Mnogi mladi prolaze fazu kad se pitaju: “Jesam li homoseksualac?” To se često događa kad adolescenta privuče prijatelj/ica istog spola ili se zaljubi u profesora/icu istog spola. To je uobičajeno i ne znači nužno da je vaše dijete homoseksualac ili biseksualac. Moguće je da se spolni identitet ne razvije u potpunosti sve do odrasle dobi. Ali ako se pokaže da je vaše dijete homoseksualac ili biseksualac, vaša ljubav i prihvaćanje od presudne su važnosti.

Seksualnost je izrazito osobna i intimna tema. Mnogim roditeljima teško je razgovarati s djecom o seksu. Adolescentima također može biti neugodno, ne vjeruju roditeljskim savjetima ili jednostavno ne žele razgovarati sa “starcima” o tome. Unatoč svemu tome, seksualnost je iznimno važna tema do koje biste trebali doći kroz razgovor.

Ovo vam može olakšati razgovor:

- Budite spremni. Čitajte o toj temi i pronađite odgovore na vlastita pitanja prije negoli razgovarate sa svojim adolescentom. Vježbajte razgovor sa supružnikom ili prijateljem/icom. Govorite smireno i jasno.
- Budite iskreni. Dajte do znanja svom adolescentu da ni vama razgovor o spolnom odnosu nije lagan, ali da ipak mislite kako je važno da informacije o ovoj temi dozna od vas. Iako biste sigurno željeli da vaše dijete usvoji vaš sustav vrijednosti, konačne odluke o svom seksualnom životu ipak donosi vaš adolescent. Ako se ne slaže s vama te se naljuti ili posvađa, znači da vas je čuo/la. Razgovori će pomoći vašem sinu/kćeri da razvije vlastiti sustav vrijednosti, iako je možda drukčiji od vašeg.
- Slušajte. Dajte svom adolescentu priliku da razgovara i postavlja pitanja. Važno je da mu u potpunosti posvetite pažnju.

NAJČEŠĆA DJEČJA PITANJA I MOGUĆI ODGOVORI:

Kako će beba izaći iz mame?

“Beba će izaći kroz posebni otvor između maminih nogu koji se zove vagina. Otvor se povećava i širi kako bi beba mogla izići.”

A kako beba dođe u mamu?

“Mama i tata naprave bebu.” ILI “Svaka žena u sebi ima malo jajašce, ali drukčije od onih koja mi jedemo. To jajašce raste i raste i pretvori se u bebu.” ILI “Tata ima spermu. Kad se jajašce i sperma spoje, beba počinje rasti.”

Hoće li beba narasti u meni?

“Ne, ti si još premala za to. To se događa samo kod odraslih” ili “Ne, ti si dječak, beba samo može narasti u tijelu odrasle žene”.

Mogu li vidjeti tvoj penis (vaginu)?

“To je nešto osobno što ne pokazujemo drugim ljudima, ali možemo pogledati slike u ovoj knjizi.”

Zašto ja nemam penis kao braco?

“Dječaci i djevojčice su različiti. Dječaci imaju penis, a djevojčice vaginu.”

Zašto ti imaš dlake (stidne)?

“Dlačice rastu na (imenujete dijelove tijela) kad odrasteš.”

NAJČEŠĆA “RODITELJSKA” PITANJA:

Što učiniti kad uhvatim dijete kako se igra “doktora”, primjerice dirajući intimne dijelove tijela drugog djeteta?

Prekinite igru bez davanja kazne. Nakon toga razgovarajte. Razgovor može biti nešto poput ovog: “Čini mi se da si znatiželjan. Možemo pogledati ovu knjigu i razgovarati o svemu što te zanima.”

Treba li s djecom razgovarati o spolnosti prije nego što se sami obrate roditeljima?

Nemojte uvijek čekati da dijete postavi pitanje. Nađite načine da i sami počnete raspravu ili potaknete postavljanje pitanja. Ako dijete samo ne postavlja pitanja o seksualnim odnosima, ne znači da ne postoje odgovori koje bi htio znati.

Je li dobro sve preokrenuti na šalu?

Nije dobro sve preokrenuti na šalu jer će dijete shvatiti da je to tema koju treba izbjegavati. Treba djetetu jasno i iskreno odgovoriti na pitanje u skladu s njegovom dobi, onoliko koliko može razumjeti. Ne treba ići u dugačke odgovore nego kratko i jasno odgovoriti na pitanja.

Sin nam je slučajno uletio u spavaću sobu dok smo suprug i ja imali odnos. Što napraviti u takvoj situaciji?

Nemojte paničariti. Mirno izvedite dijete iz sobe i objasnite mu kako radite nešto osobno i kad su vrata zatvorena, ne smije ulaziti u vašu sobu. Moguće je da u takvim situacijama djeca roditeljski spolni odnos protumače kao nasilje, pa je zato važno objasniti im kako je to čin ljubavi i prisnosti.

Vidio sam kako se moja kćer hrva i valja po podu s ujakom. Je li to zlostavljanje?

Tri su kriterija za definiranje zlostavljanja:

- Razlika u moći – jedna osoba je nadmoćnija i kontrolira drugu, a seksualni susret nije obostrano počet i izveden. Moć može proizaći iz veće snage i sposobnosti zlostavljača, koji manipulacijom ili fizičkim zastrašivanjem prisiljava žrtvu na seksualnu aktivnost. Uz to, moć može proisteći iz uloga koje imaju žrtva i zlostavljač, a zbog kojih dijete osjeća obvezu učiniti ono što zlostavljač traži. Takvu moć imaju, primjerice, članovi obitelji, nastavnici, obiteljski prijatelji, susjedi...
- Razlika u znanju – ovaj kriterij implicira da je zlostavljač ili stariji, ili razvojno napredniji, ili inteligentniji od žrtve, te u većoj mjeri razumije važnost i implikacije

seksualnog čina. Što je dijete mlađe, manje je sposobno razumjeti značenje seksualnih aktivnosti.

- Razlika u zadovoljenju – kod zlostavljanja cilj susreta nije obostrano zadovoljenje, nego je primarna svrha seksualnih aktivnosti postići zadovoljenje zlostavljača.

Znači, slobodno šaklajajte, ljubite, mazite, grlite i na prikladan način pokazujte svojoj djeci da ih volite. Ako vaše aktivnosti ne zadovoljavaju navedene kriterije, riječ je o uzajamnom iskazivanju osjećaja, bez straha da će takvo ponašanje dovesti do negativnih posljedica.

LITERATURA:

1. Buljan Flander, G., Karlović, A. (2004): Odgajam li dobro svoje dijete, Marko M, Zagreb
2. Buljan Flander, G., Karlović, A., Klapan, A., Prvčić, I., Rister, M., Sarađen, M.: Seksualni razvoj djeteta, Hrabri telefon, Zagreb
3. Buljan Flander, G., Klapan, A., Prvčić, I., Rister, M., Sarađen, M.: Kako prepoznati seksualno zlostavljanje, Hrabri telefon, Zagreb
4. Buljan Flander, G., Kocijan-Hercigonja, D. (2003): Zlostavljanje i zanemarivanje djece, Marko M, Zagreb
5. Hoyle, S.G. (2000): The sexualized child in foster care (A guide for foster parents and other professionals), CWLA Press, Washington
6. Johnson, T.C. (1998): Understanding children's sexual behaviors: What is natural and healthy, South Pasadena
7. Kempe, R.S., Kempe, C.H. (1978): Child abuse, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts
8. Sanderson, C. (2005): Zavodjenje djeteta: kako zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja – smjernice za roditelje i učitelje, VBZ, Zagreb
9. Silovsky, J.F., Bonner, B.L. (2003): Children with sexual behavior problems: Common misconceptions vs. Current findings (NCSBY Fact Sheet), University of Oklahoma
10. Vasta, R., Haith, M.M., Miller, S.A. (1998): Dječja psihologija, Naklada Slap, Jastrebarsko